

## **RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR VA KORXONALARNING IQTISODIY SIYOSAT HAMDA TARKIBIY O'ZGARISHLARGA MOSLASHUVI.**

**Ko'chimov Abdujamil Hamraqulovich-Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali o'quv-uslubiy bo'limi boshlig'i, "Ijtimoiy va iqtisodiy fanlar" kafedrasida dotsenti v.b. iqtisodiyot fanlari nomzodi.**

**G'oyibnazarov Abduvohid Fozil og'li Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali 1-bosqich magistratura talabasi.**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning davr talabi ekanligi, raqamli texnologiyalarni iqtisodiyotning barcha sohalarida qo'llash zarurligi, raqamli iqtisodiyotni qo'llashning qay darajada samara berishi, erishilgan samarani raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga yo'naltirish, korxonalarining raqamlashtirilishi va uning afzalliklari haqida so'z boradi.

**Kalit so'zlar:** Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, samaradorlik, raqamli transformatsiya, raqamli platformalar, raqamli iqtisodiyotning afzalliklari, transchegaraviy ma'lumotlar, transchegaraviy raqamli biznes.

### **DIGITAL TRANSFORMATIONS AND ADAPTATION OF ENTERPRISES TO ECONOMIC POLICY AND STRUCTURAL CHANGES.**

*Kochimov ABDUJAMIL Hamraqulovich-Head of the educational and methodological Department of the Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, associate professor of the Department of social and Economic Sciences v.b. candidate of Economic Sciences.*

*Goyibnazarov Abduvohid Fozil Oghli- master of the Jizzakh branch of the Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan.*

Annotation: this article will talk about the fact that the digital economy is a requirement of the period, the need to apply digital technologies in all sectors of the economy, to what extent the application of digital economy will work, to direct the achieved effect to the development of digital economy, digitalization of enterprises and its advantages.

Keywords: digital economy, digital technology, efficiency, digital transformation, digital platforms, advantages of digital economy, cross-border data, cross-border digital business.

Biz qiziqarli texnologik innovatsiyalar davrida yashayapmiz. Raqamli texnologiyalar transformativ o'zgarishlarni boshqarmoqda. Iqtisodiy paradigmalar o'zgarib bormoqda. Yangi texnologiyalar tovar va xizmatlar bozorlarini qayta shakllantirmoqda, biznes va ishni tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellektidagi so'nggi yutuqlar va tegishli innovatsiyalar raqamli inqilob chegaralarini kengaytirmoqda. Raqamli transformatsiyalar ayniqsa COVID-19 pandemiyasidan keyin juda tezlashdi. Kelajak kutilganidan tezroq keladi. Rivojlangan davlatlarda raqamli iqtisodiyotni joriy etish va hayotga tadbiq etishga allaqachon kirishilgan. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida O'zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotiga raqamli iqtisodiyotni rivojlantirmasdan erishib bo'lmaydi. Prezidentimizning 2020 yil 28 apreldagi "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida bu boradagi qator vazifalar belgilab berilgan [1,2].

Raqamli texnologiyalar iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular farovon kelajak uchun yangi yo'llar va imkoniyatlar yaratadi, shu bilan bir qatorda ular yangi vazifalarni ham qo'yadilar. Biroq, raqamli texnologiyalar o'z platformalarining yorqinligi va samaradorligi bilan hayratda qoldirgan bo'lsa-da, ular hozirgacha yuqori mahsuldorlik o'sishida kutilgan dividendni to'liq yetkazib bermadi. Darhaqiqat, so'nggi ikki o'n yillikda ko'plab rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda yalpi hosildorlikning o'sishi sekinlashdi. Natijada, iqtisodiy o'sish pasayish tendentsiyasiga ega bo'ldi. Chunki bugungi aqlli mashinalarning imkoniyatlarini to'laqonli amalga oshirish uchun uni qo'llamoqchi bo'lgan kompaniyalar va ularning mutaxassisleri ham aqlli bo'lishi kerak. Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotlarida raqamli transformatsiya yaratgan yangi imkoniyatlarda iqtisodiy sub'ektlarning notekis ishtirok etish holatlari kuzatilmoqda. Ko'pchilik sanoat va firmalar, ishchi kuchi va jamiyatning turli qatlamlari bo'ylab ortda qolmoqda [6].

Texnologik chegaradagi firmalar boshqalardan ajralib, borgan sari to'plangan bozorlarda ustunlikni qo'lga kiritdi va yangi texnologiyalardan olingan daromadning asosiy ulushini egallab oldi. Ushbu firmalarda hosildorlikning o'sishi kuchli bo'lgan bo'lsa-da, boshqa firmalarda u to'xtab qoldi yoki sekinlashdi, bu esa jami mahsuldorlikning o'sishini susaytirdi. Past va o'rta malakali vazifalarni avtomatlashtirishning kuchayishi ishchi kuchiga bo'lgan talabni yuqori darajadagi ko'nikmalarga o'tkazdi, ish haqi va malaka spektrining pastki qismida ish joylariga zarar keltirdi.

Ushbu natijalarning muhim sabablaridan biri shundaki, siyosat va institutlar rivojlanayotgan o'zgarishlarga sekin moslashayapti. Bugungi aqlli mashinalarning va'dasini amalga oshirish uchun qo'llanilayotgan siyosatlar ham aqlli bo'lishi kerak. Ular mahsuldorlik va iqtisodiy o'sishdagi potentsial yutuqlarni to'liq qo'lga kiritish uchun o'zgarishlarga ko'proq javob berishlari kerak, chunki texnologik uzilishlar g'oliblar va yutqazuvchilarni keltirib chiqaradi.

Raqamli texnologiyalar bozorlarni qayta shakllantirar ekan, o'sish va tarqatish dinamikasini o'zgartirar ekan, siyosat bozorlar inklyuziv bo'lib qolishi va firmalar va ishchilar uchun yangi imkoniyatlardan keng foydalanishni qo'llab-quvvatlashi kerak. Raqamli iqtisodiyotni yangi texnologiyalar va imkoniyatlarni kichikroq firmalar va ishchi kuchining kengroq qatlamlariga tarqatish uchun kengaytirish kerak.

Firmalar, ishchilar va siyosatchilar ko'plab savollarga duch kelishadi. Raqamli texnologiyalar katta samaradorlikni ta'minlasa-da, ular ishlab chiqarish jarayonlari, raqobatdosh ustunlik manbalari va bozor tuzilmalari o'zgarishi sababli firmalar uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Jumladan:

- texnologik gigantlarning bozordagi hukmronligi ortib borayotganida aks ettirilgan sanoat kontsentratsiyasining o'sishi ushbu texnologiyalar bilan muqarrarmi yoki jami mahsuldorlikni oshirish va yanada mustahkam iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun ularning afzalliklarini firmalar orasida kengroq taqsimlash mumkinmi?

- moliyaviy bozorlardagi tez o'zgarishlarga kelsak, xavflarni boshqarishda moliya sohasidagi raqamli innovatsiyalar va'dasini qanday ushlab mumkin?

- Ishning tabiati va malakaga bo'lgan ehtiyoj o'zgarib, ko'plab eski ishlar va vazifalar yo'qolganligi sababli ishchilar yangi avtomatlashtirishdan qo'rqishlari kerakmi?

- Ular qanday moslashishlari kerak?

-Biznes va ishda texnologiyaga asoslangan siljishlar qanday yo'llar bilan iqtisodiy nomutanosibliklarning kengayishiga olib keladi?

-Davlat siyosati qanday javob berishi kerak?

Raqamli davr uchun raqobat siyosatini qayta ko'rib chiqish kerak. Monopoliyaga qarshi qonunlar va ularning ijrosini kuchaytirish kerak. Chunki raqamli iqtisodiyot hal qilinishi kerak bo'lgan yangi tartibga solish muammolarini, jumladan, ma'lumotlarni tartibga solish (raqamli iqtisodiyotning qon tomiri), raqamli dunyoda darvozabon sifatida paydo bo'lgan raqamli platformalar bilan bog'liq raqobat muammolari va texnologiya natijasida yuzaga keladigan bozor konsentratsiyasini keltirib chiqaradi. Mahsulot bozorlarida bo'lgani kabi, siyosatchilar moliyaviy bozorlarning yetarlicha raqobatbardosh bo'lishini ta'minlashi va raqamli moliyaviy mahsulotlar, platformalar va algoritmlarning yangi dunyosi bilan bog'liq tartibga solish muammolarini hal qilishlari kerak. Shuningdek, transchegaraviy ma'lumotlar oqimini tartibga solish va transchegaraviy raqamli biznesni soliqqa tortish kabi sohalarda xalqaro hamkorlik uchun yangi asoslar zarur.

Bundan tashqari innovatsion ekotizimni yaxshilash kerak. Eskirgan patent tizimlari raqamli iqtisodiyotning yangi innovatsion dinamikasiga yangilanishi, amaldagi manfaatlarni yaxshiroq muvozanatlashi va texnologiyalarni kengroq targ'ib qilish va tarqatish kerak. Investirlarning tor guruhlarini manfaatlariga emas, balki kengroq iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarga xizmat qiladigan texnologik taraqqiyotni rag'batlantirish uchun davlat ilmiy-tadqiqot va ishlanma dasturlarini jonlantirish kerak [4].

Yangi imkoniyatlarga kirishni kengaytirish uchun raqamli infratuzilma poydevorini mustahkamlash kerak. Bu kam ta'minlangan guruhlar va hududlarda raqamli texnologiyalardan foydalanishni yaxshilash uchun ko'proq xususiy investitsiyalarni rag'batlantirishga davlat investitsiyalarini va ramkalarni ko'paytirishni talab qiladi. Raqamli tafovut ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda keng qolmoqda. Kuchli raqamli infratuzilma va savodxonlik ushbu iqtisodlar uchun juda muhim bo'ladi, chunki texnologik o'zgarishlar past malakali, kam maoshli ishlab chiqarishga tayanadigan o'sish modellaridan uzoqlashishga majbur qiladi [5].

Ta'lim va o'qitish dasturlariga investitsiyalarni kuchaytirish va yangi texnologiyalarni to'ldiradigan ko'nikmalarni mustahkamlash uchun qayta yo'naltirish kerak. Buning uchun mazkur dasturlarning mazmuni, amalga oshirilishi va moliyalashtirilishida, jumladan, davlat-xususiy sheriklikning yangi modellarida innovatsiyalar talab etiladi. Ko'nikmalarga bo'lgan talabning tez o'zgarishi va malaka oshirish, qayta tayorlash va umrbod ta'limga bo'lgan ehtiyoj ortib borayotgan bir sharoitda uzluksiz ta'limning sifatini sezilarli darajada oshirishni talab etiladi. Bunda onlayn ta'lim vositalari kabi texnologiyaga asoslangan yechimlarning imkoniyatlaridan foydalanish kerak. Ta'lim olish va (qayta) tayyorlashda doimiy tengsizliklarga barham berish kerak. Daromad guruhlari bo'yicha asosiy imkoniyatlardagi bo'shliqlar qisqargan bo'lsa-da, raqamli iqtisodiyotda muvaffaqiyatga olib keladigan yuqori darajadagi qobiliyatlarga ega bo'lganlar kengayib bormoqda [3].

Mehnat bozori siyosati va ijtimoiy himoya tizimlari o'zgaruvchan iqtisod va mehnat tabiatiga mos kelishi kerak. Ayni paytdagi siyosatlar mavjud ish o'rinlarini texnologiya tufayli eskirib qolganligini himoya qilishga intilish o'rniga ishchilarning yangi va yaxshiroq ish o'rinlariga o'tish qobiliyatini yaxshilashga ko'proq istiqbolli e'tiborni qaratishi kerak. Ishsizlik sug'urtasi sxemalari ishchilarni o'zgarishlarga moslashish, qayta tayyorlash va yangi ish joylariga o'tishda yaxshiroq qo'llab-quvvatlashi kerak. An'anaviy ravishda ish beruvchi va xodim o'rtasidagi rasmiy uzoq muddatli munosabatlarga asoslangan pensiya va sog'liqni saqlash kabi nafaqalarni o'z ichiga olgan xodimlarga beriladigan nafaqa tizimlari ish bozorida tez-tez o'zgarib turadigan va turli xil mehnat tartiblari (shu jumladan, kengayadigan ish haqi) bilan moslashishi kerak [7]. Texnologiya bozor kuchi muvozanatini o'zgartirganda, ishchilarga munosib ovoz beradigan institutlar ham muhimdir. Ijtimoiy shartnomalar qanday imkoniyatlarni taqdim etishi, xavf-xatarlarni taqsimlash va xavfsizlikni ta'minlash uchun qayta ko'rib chiqish kerak.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 apreldagi “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-4699-son qarori.
3. Ko‘chimov A.H., Boltaeva M.J. Raqamlashgan ta’lim va uning OTM boshqaruv samaradorligini oshirishdagi roli. *KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI. mavzusidagi Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami* (2022-yil 14-15-oktyabr)
4. Muxtarov B., Murotjonova M. O‘zbekiston respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlarining rivojlanishi. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari, 1(1), 581-584.
5. Khudoyarov R. IMPROVING ECONOMIC GOVERNANCE IN A MARKET ECONOMY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 2. – С. 610-612.
6. Xaydarov B. X., Saitov S. A. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi, afzalliklari amaliy ahamiyati va xorijiy tajriba //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 5. – С. 151-156.
7. Rashidov A. Iqtisodiyotni tartibga solishda notarif usullarining orni va ahamiyati //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
8. <https://topuch.ru/download/1-registrator-ofisi-nima-registrator-ofisi-faoliyati.docx>
9. <https://www.texnoman.uz/post/raqamli-iqtisodiyot-nima.html>
10. [https://www.researchgate.net/publication/356857900\\_raqamli\\_iqtisodiyot\\_tushunchasi\\_af\\_zalliklari\\_va\\_amaliy\\_ahamiyati](https://www.researchgate.net/publication/356857900_raqamli_iqtisodiyot_tushunchasi_af_zalliklari_va_amaliy_ahamiyati)
11. <https://lex.uz/docs/-5458249>